

nádor, Stiborici Stibor, volt erdélyi vajda, Tamási János és Szántói Lack Jakab erdélyi vajdák, Maróti János macsó, Ozorai Pipo szörényi bán, Szécsi Miklós tárnokmester, Korbáviai Károly főkincstartó, Szécsényi Simon ajtónállómester, Korbáviai János asztalnokmester, Alsáni János pohárnokmester, Lévai Cseh Péter lovászmester, Csáki Miklós, volt erdélyi vajda, Besenyő Pál és Pécsi Pál, volt bánok, Nádasdi Mihály székelly ispán, Perényi Péter máramarosi ispán, Perényi Imre titkoskancellár és Garai János.

Fejér X/4, 682–694; Baranyai 1925/26, 561–591, 681–719; ZsO II/2, 1956, 6471. sz.; Engel 1977, 59–62; Mályusz 1984, 60–67; Kovács 1987/2, 135–147; Lővei 1987, I, 148–179; Graus 1996, 86–106; Rácz 2006/2, 338–339. | R. Gy.

I-3. | KÁLYHACSEMPE ZSIGMOND KIRÁLY CÍMERÉVEL

ÉS A SÁRKÁNYREND JELVÉNYÉVEL
Buda, 1408–1412 (?)

Szürkés sárgára égetett agyag az előlapon kopott, sárga olommázzal, amely néhol az oldalakra is ráfolyt. 12 darab illeszkedő töredékből összeállítva és kiegészítve; m.: 26,9 cm, sz.: 27 cm, v.: 5,5 cm

Buda, Királyi Palota, Gerevich László ásatása 1951.

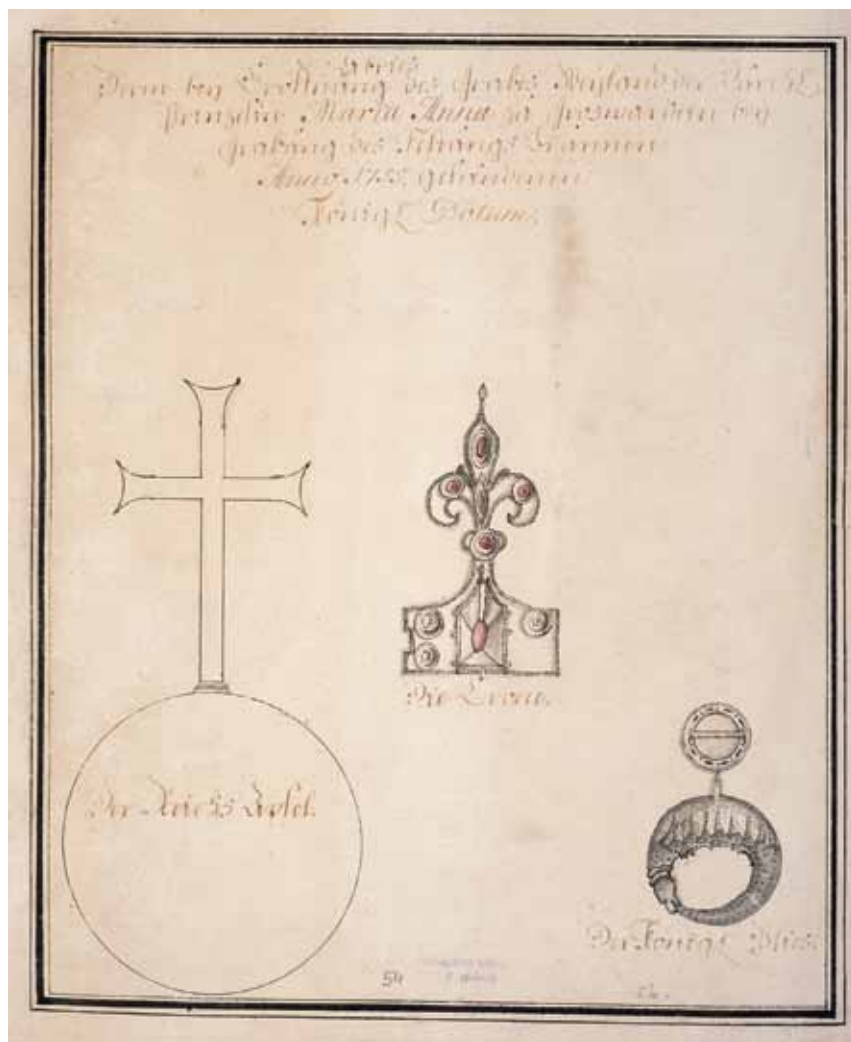
BTM Középkori Osztály, ltsz. 52.3291.1

Négyzetes, fiókos hátú csempe, zárt előlapon járó léckeretes tükörben negyedelt címerpajzs, 1. és 4. mezője hétszer vágott, 2. és 3. mezőjében kiterjesztett szárnyú, balra néző sas (Zsigmond király címere), a pajzs köré balra néző sárkány tekeredik (a Sárkányrend jelvénye). Hasonló ábrázolású csempe a visegrádi királyi palotából és a vértesszentkereszti bencés apátságból is ismert.

Holl 1971, 163–164, 115. kép; Holl 1987/88, 183–198, 9. kép; Holl 2002, 357–365, 1, 8. kép. | V. A.

I-3.

I-4.

I-4. | SÁRKÁNYRENDI JELVÉNY, KORONALILÍOM ÉS ORSZÁGALMA

RAJZA A NAGYVÁRADI LELETBŐL

Nagyvárad (?), Bécs (?), 1755 körül
Papír, lavírozott toll, akvarell; 32,8 × 27,2 cm
A lap tetején: *Abries Deren bey Eröffnung des Grabes Weyland der Durch Prinzesin Maria Anna zu Groswarden bey Grabung des Festungs Brummen Anno 1755. gefundenen Königl^{en} D^{en}um.*; az országmán: *Der Reichs Apfel.*; a koronáliliom alatt: *Die Krone.*; a jelvény alatt: *Der Königl^e Vlies.*

A rajz Csáky Miklós, korábban váradi nagyprepost majd püspök, a lelet előkerülése idején esztergomi érsek számára készült; a Csáky család kassai levéltárával került az Országos Levéltárba.

MNL OL, P 72. Csáky család kassai levéltára, r. sz. 103. fasc. 647–648, fol. 45.

A rajzon ábrázolt töredékes korona, az országalma és a Habsburg-uralkodók Aranygyapjas Rendjére utalva „királyi gyapjú”-ként feliratozott jelvény 1755-ben a nagyváradi várban, kútásás közben került elő a középkori székesegyház helyén, nem hiteles sírból, bár sírmellékleteknek tarthatók. A leleteket a várparancsnok a bécsi udvarba küldte. A korona és az országalma a velencei egyezmény értelmében 1933-ban Bécsből a Magyar Nemzeti Múzeumba került. A koronáliliomok Anjou-koriak, az országalma Anjou- vagy Zsigmond-kori. A rajzon ábrázolt jelvény Zsigmond király 1408-ban alapított Sárkányrendje, így a többi tárggyal ellentétben biztosan magának az uralkodónak a sírjából származtatható. 1933-ra azonban elveszett, így csak a rajz alapján alkothatunk róla képet. Mivel a többi leletet

a felmérés 1:1 léptékben ábrázolja, ez a jelvényről is feltehető, méretei így: magassága kb. 6,5 cm, a karika átmérője 2,1 cm, az állatfigura nagysága 3,8 × 4 cm. Közel kétszer akkora lehetett tehát, mint a ma ismert egyetlen rendjelvény, a berlini Kunstgewerbemuseum állítólag a Baltikumban (Livóniában) talált, aranyozott ezüstből készült példánya. A berlini darab és a nagyváradi lelet állatalakja is, a Sárkányrend alapítólevelében leírt jelvénynek megfelelően, körré hajló, farkát a nyaka köré tekerő, legyőzött sárkány. A berlini jelvényenél, ahogy az ábrázolások többségén is, lángkeresztből függ az állat, a váradi példány szemben ke-
rek csathoz kapcsolódott. A Bécsbe érkezett ékszer arany csatról függő, zománcdíszes, tömör arany sárkányként írták le, színe a rajz alapján zöld lehetett – a *ronde-bosse* zománccal színezett arany tárgyak párizsi eredetű technikájának a magyar királyi udvarban is jelenlévő divatját jelzi. Egyik legelőkelőbb, a rendalapító által viselt példánya lehetett annak a szinte teljesen elpusztult, döntően Zsigmond-kori tárgye gyűttesnek, amelynek írott források alapján néhány további – köztük drágaköves díszű – példányáról is tudunk, egykor 15. századi európai uralkodók és magyarországi főurak birtokában illetve hagyatékában.

Kovács 1982, 89, 93, 1. kép; Kovács 1987/3, 92, 93–94; Kerny 1989, 165, 166, 8. j.; Mikió 2000, 493, kat. VIII-6; Kovács 2004, 269; Takács 2006, 341–342, kat. 4.42.
| L. P.

I-5. | (ld. Lővei 6. kép)

I-5. | SÁRKÁNYRENDI JELVÉNY TÖREDÉKE

Buda (?), 15. század eleje
Aranyozott ezüst, zománc, öntött, cizellált, vésett; sz. (eredetileg átmérő): 3,2 cm, m.: 1,5 cm, v.: 0,8 cm
A Vértes-hegységből került elő, az MNM 2014 áprilisában vásárolta meg.
Törött, restaurálatlan
MNM RT Ötvösgyűjtemény, ltsz. Ö 2014.32

A jelvényből egy, az óramutató járásával ellentétes irányba csavarodó sárkányalak teste maradt fenn a fej és a karikába hajló, nyakára csavarodó fark nagyobb része nélkül. Négy lábából az egyik viszonylag ép, amely még négy ujjából is megőrzött kettőt, míg a többi láb a tövében letörött. A sárkány hétozstatúan gerezdelt, bőrköpenyhez hasonlatos szárnyának széle letöredezett, részben lehajlott, s felülete is sérült a kiálló részekben. A felfüggesztésre szolgáló négyszögletes fül is részben hiányzik, maradványából nem lehet eldönteni, hogy a csatlakozó felfüggesztő elem lángkereszt vagy a sokkal ritkább karika volt-e. A sárkány szárnyának felső részén, középen, a kereszt alakú vágásban zománc rendkívül csekély maradványai figyelhetők meg, de az előírt vörössel ellentétben inkább zöldnek tűnik. Bár a jelvények többségén a sárkány az ellenkező irányba fordul, mégis a koraiak közül Zsigmond saját jelvényén illetve a yorki kardon, valamint a későbbi címertartókon is gyakran ebbe az irányba terekedve jelenik meg. A sárkány összetett szárnyai több emleken megtalálhatók, így a berlini jelvényen is, de az ábrázolások többségén a törzs erőteljesebben előtűnik a szárny alól, másutt pedig a szárnyak tollazata széttartóbb. Az újonnan előkerült jelvény a többi ismertnél jobban, mégsem teljesen alkalmazkodik az alapítólevel előírásához a hosszában teljesen felvágott hátát illetően, bár nem az orrától a farka végéig, fehér színnek pedig nincs nyoma. A nagyváradi rajz kissé nagyobb, enyhén vastagabb testű sárkányának a szárnyai és háta sajátos perspektívából nézve közel áll az újonnan előkerülthöz, a fark megoldásában azonban eltér attól. Így az újonnan vásárolt jelvénytöredék egyes elemeiben hasonló, de egyikkel sem megegyező tanúja a Sárkányos lovagrendnek, készítését tehát csak feltételesen köthetjük a rendalapításhoz közeli időponthoz, a 15. század elejéhez. Előkerülése a Vértes-hegységben leginkább vadászatra utal, de az sem lehetetlen, hogy későbbi osztozkodás közben sérült meg a tárgy.

Közöletlen
| K. Et.

(ld. Lővei 1. kép) | I-6.

I-6. | BÁTHORI MIKLÓS VÁCI PÜSPÖK CÍMERKÖVE

Vác (?), 1485
Tömött, vörös mészkő („vörös márvány”); 37,8 × 37,8 cm
A váci várban állott középkori püspöki palota Báthori Miklós váci püspök (1474–1506) idejére eső, reneszánsz stílusú átépítése során készülhetett, és a palota és a középkori székesegyház helyén 1719 után emelt ferences kolostor együttesének építése során kerülhetett elő. Később Christoph Anton Migazzi váci püspök (1756–1785) szerezte meg, és alighanem ő helyeztette el az 1763 és 1777 között emelt, új székesegyház kriptájának falában, egy másik Báthori-címerkővel együtt. A magyarországi reneszánsz 1982-ben Schallaburgban rendezett kiállítása előtt emelték ki a falból.
Váci Egyházmegyei Gyűjtemény, ltsz. 1996.4.1

Négyszetes dombormű, körben keskeny szalagkerettel. A kerettől homorlattal mélyülő mezőben kör alakú, alul kétoldalt hullámszó szalaggal megkötött, reneszánsz stílusú, babérleveles gyümölcshűtő, fölött apró püspöksüveg, hosszú infulaszalagokkal. A koszorú belsejében félköríves talpú, álló címerpajzs, a Gutkeled nembeli Báthori család enyhén ívelt, sárkányfogakká alakított három oldalékevel. A pajzstartó a pajzsot övező, heraldikailag jobbra néző, farkát a nyaka köré tekerő, körré hajló sárkány – a Sárkányrend jelvénye. A tábla alsó keretsávja mentén vésett, három hindu-arab és a végén egy római számjegy alkotta, „átmeneti” jellegű, 148V-ös évszám.

A címerkő egyike a Báthori család nagyszámú, sárkányos pajzstartójú címerrel díszített, döntően reneszánsz stílusú kőfaragványainak (Nógrád, vár; Vác; Verseg; Ecsed, vár; Nyírbátor, Visegrád). Sárkánnyal övezett Gutkeled-címet azonban a nemzetségek más rokon családjai is használták (Szokoli).

A pajzsot tartó, kört formázó sárkány egy-értelműen Zsigmond-kori heraldikai lelemény. Feltűnik már az uralkodó és főemberei (Cilleiek) címerei körül kályhacsempéken (Buda, Óbuda, Visegrád, Vértesszentkereszt, Belgrád), kőfaragványokon és sírköveken (Berzevici, Scolari, Tari, Kompolti család), valamint Csapi András 1419-ben kiadott címereslevelén is, és a király külföldi rendadományozásai következtében Európa-szer- te előfordul. A 15. század végétől, a Bátho- riak és rokonságuk címerrepresentációjához hasonlóan, több más főpap, főúr, nemesi, sőt polgári család is használta a pajzstartó sárkányt (Szatmári György, Buzlay Mózes, a Balassák, a Perényiek, a Pálóciak, a Dobók, a Juncker/Edlasperger család).

Roka 1777, 42–44; Vahot 1853, 66–67; Der- csényi 1958, II, 299, 400. kép; Gerevich 1959, 324, 28. kép; Kalmár – Szalontai 1959, 64; Dercsényi – Granasztói 1960, 25, 6. kép; Ba- logh 1966, I, 127, 299, II, 338. kép; Balogh

(ld. Lővei 3. kép) | I-7.

I-8. | (ld. Lővei 8. kép)

1975, 191, 85. kép; Balogh 1982; Balogh 1985, 254; Lővei 1987, 156; Dinnyés 1993, 381, 398, 403, 304. jegyzet; Kerny – Zakariás 1990, 265, 73. kép; Mikó 2005, 213, 233, 58. jegyzet; Papp 1999; Bertényi 2007, 59, kép 62; Mikó 2007, 118, 3. kép.

| L. P.

I-7. | LUXEMBURGI ZSIGMOND KIRÁLY (1387–1437) KÉPMÁSA THURÓCZI JÁNOS CHRONICA HUNGARORUMÁBÓL

Augsburg, 1488

Papír, fametszet; 23,7 × 16,6 cm (lapméret)
felirata felül közepén: *De coronatione regis Sigismundi*

Ernst Lajos gyűjteményi bélyegzőjével
MNM TKCs, ltsz. 55.521

Hess András 1473-as, Budán nyomtatott krónikája után Thuróczi könyve a második nyomtatvány, mely a magyarok történetét taglalja az ősidőktől a szerző koráig. A mű első kiadása, mely Brűnnben jelent meg 1488. március 20-án, 42 fametszetes illusztrációval ábrázolja a magyar vezéreket és királyokat. A 75 nappal későbbi augsburgi kiadáshoz nagyobb számú, új fametszet készült. A trónon ülő 38 uralkodó képét 23 fadúcról nyomtatták úgy, hogy a hátterek átfaragásával változtattak a képeken, így Zsigmond császár illusztrációjának dúcáról nyomták II. Géza király képét is. A gótikus trónuson ülő császár kezében jogart és országalmát tart, fejét egymás fölötti három korona, a magyar és cseh királyi, valamint a császári korona övezi (ezek különbözősége a brűnni kiadás Zsigmond-metszetén jobban érvényesül). A trón mellett látszó, két pajzs alakú címer közül az alsó, négyes osztásúban a magyar (hétszer vágott mező, kettőskereszt) és cseh (két farkú oroszlán) királyi címer elemei vannak egyesítve, míg a felsőben a kétfejű koronás sas a császárságot jelképezi.

Kat. Budapest 2006, kat. 6.3b (korábbi irodalommal)

| G. M.

I-8. | AZ ARANYGYAPJAS REND JELVÉNYE A RENDI LÁNCON

16–17. század

Öntött, cizellált arany, üvegpaszta; jelvény: 45 × 40 mm, lánc: 1145 mm, 681,41 g
MNM Éremtár, ltsz. 53.33.1

A plasztikus, szépen megmunkált, arany kos- irha vastag aranykarikával csatlakozik a lángokkal háromszög formában keretezett tűzkövhöz. A lánc többi része egymásba fonódó, stilizált, harminc tűzcsiholó és huszon-